

Takáts Endre emlékezete

*A politika, a szakma és a magánélet metszészvonalai
egy levéltáros életében a 20. század közepén*

*Szerkesztette Dominkovits Péter; MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára,
2018. 174 p. ISBN 978-963-8327-47-5*

A levéltárosi pályát kezdő ifjak első kötelessége volt mindig az adott levéltár történetével való megismerkedés. Így volt ezzel a kötet recenzense is, amikor pályakezdőként 1996 szeptemberében a Soproni Levéltár kapuját átlépve, egy patinás, nagy hagyományokkal és csodás anyaggal rendelkező intézmény munkatársává vált. Házi Jenő és Sümeghy Dezső írásain keresztül az egykor különálló városi és vármegyei levéltár történetével ismerkedhettem meg, a későbbi időszakokról pedig a személyesen is ismert, 2012-ben elhunyt levéltár-igazgatótól Horváth Zoli bácsitól kaptam információkat. Takáts Endre soproni éveiről Turbuly Éva igazgató asszony írt később.¹ Nagyon sok hasznos tudást szerezvén, a Sopronban eltöltött évek alatt Takáts Endréről is sok legendát hallottam. A levéltárban több mint 50 évet eltöltő, 2007-ben elhunyt Tirnitz Jóska bácsi osztott meg olyan információkat, amelyek a levéltár 1950-es évekbeli életéről, a forradalom idejéről szóltak. Elmondása szerint Takáts Endre órával kezében várta őket munkakezdés előtt, utalva a fiatal kollégák számára a pontos megjelenésre. Jóska bácsi azt is elmondta, hogy bár Takáts nem volt a kurzus embere, a teljesítmény érdekében folyamatosan több munkát várt el munkatársaitól, sőt azt is meghatározta hány csomó rendezését kell teljesíteni egy adott időszakban. Takáts Endre maga is személyes jó példával járt kollégái előtt. A számomra egykori legenda pályaképe most egy hiánypótló kötet lapjain elevenedik meg.

A találóan elkészített borítóról olyan ember néz le ránk, akiben az elhivatottság és a tettvágy testesül meg. Takáts Endre életpályája ilyen volt. Tenni és alkotni a mindenkori jó ügy védelmében, és helytállni az emberek, iratok és a történeti múlt érdekében. Az alcímbe jelzett politika, szakma, magánélet döntési helyzeteiben Takáts Endre nem riadt meg a feladatoktól, nem mérlegelt, hanem hite szerint vállalta a szolgálatot, és azokat legjobb tudása szerint próbálta teljesíteni.

¹ Házi Jenő: Sopron szabad királyi város levéltára. Levéltári közlemények, 1923. 2. sz. 227–247.; Sümeghy Dezső: Sopron vármegye levéltárának történetéből. Levéltári híradó, 1956. 1. sz. 59–112.; Horváth Zoltán: A Soproni Levéltár harminc éve 1961–1991. Soproni szemle, 1992. 2. 106–125.; Turbuly Éva: Takáts Endre a Soproni Levéltárban. Levéltári Szemle, 2007. 2. sz. 57–67.

Hogy ez mennyire méltó az utódok számára, az is bizonyítja, hogy a kötetet – Takáts Endre pályáját követve – a bajai, soproni, veszprémi levéltáros kollégák alkották meg, a soproni levéltár igazgatójának szerkesztésében. Takáts szeretett városának, Sopronnak ma is fontos a személye, a város a kötet támogatásával bizonyította ezt. Gyermekei is őrzik a legendás levéltáros szellemi hagyatékát, személyes visszaemlékezésük is szerepel a kötetben, láttatva kicsit apjuk magánemberi mivoltát is.

Takáts Endre Jászberényben, Makón, Szegeden, végezte iskoláit. Szegeden szerzett tanári diplomát, korábban pedig Bécsben teológiai tanulmányokat folytatott. Rövid egyházi szolgálat után 1943-ban helyezkedett el a bajai levéltárban.

A bajai évekről, Takáts polgármesteri tevékenységéről Sarlós István bajai kolléga írta meg az életrajzi fejezetet, valamint a forrásközlő részt is ő jegyzi. A világháború forgatagában az orosz csapatok közeledtével a városi hivatalnokok közül egyedül Takáts Endre maradt a helyén, aki ekkor főlevéltárosként a város alkalmazásában állt. Az orosz városparancsnok választása ideiglenes polgármesterként esett a bajai főlevéltárosra, aki 1944. október 21 és 1945. február 5-e közt látta el a városirányító feladatot, megküzdve az ellátási gondokkal, a harcok utáni újjáépítés problémájával, a magyar lakosság és az orosz katonaság érintkezésének nehézségeivel, a hadifogolytábor ellátásával, és a mindennapi élet gondjaival. Sarlós István ezen területek mentén összegzi Takáts következetes, pragmatikus de emberséges „válságmenedzser” tevékenységét. A kitűnő tanulmány nagyon jól ábrázolja Baja akkori helyzetét is, amelyet a 32 dokumentumból álló forrásközlés tovább árnyal.

Takáts Endre életútja az ideiglenes polgármesteri időszak után újra visszakanyarodott a levéltári szakma vonalához. Borsa Iván a Levéltárak Országos Központjának vezetője 1950. december 27-én az egyesített Soproni Közlevéltár élére nevezte ki. Takáts nem egyszerű helyzetbe került. Két különálló levéltár összeolvasztását kellett megtennie, ami bizonyosan személyes konfliktusokkal is járt. Meg kellett kezdenie az iratképzőknél felhalmozott iratanyag begyűjtését, és a központi elvárásoknak is meg kellett felelnie. A kor levéltárosai, így a soproni kollégák is a Munkásmozgalmi Intézet számára végeztek munkaidőn túli kutatási feladatokat. Takáts nagy munkabírással és elhivatottsággal látta el feladatát, személyes példával járva elől háromnégyfős szakmai gárdájának. A fejezetet író Dominkovits Péter a levéltári szakterületeknek megfelelően taglalja a levéltár akkori életét és Takáts Endre levéltárvezetői tevékenységét. Az akkori problémák szinte kísértetiesen hasonlítanak a mai gondokhoz. Helyhiány, iratátvételi problémák, finanszírozási gondok, szakemberhiány. Mindezek ellenére, a hittel és lelkesedéssel dolgozó elődeink alapozták meg, mint más vidéki levéltárak esetében is, a mai levéltári állományokat. Takáts a korszak elismert igazgatójaként, levéltárosaként levéltár-elméleti munkákat is készített a levéltári szakterület modernizálásáról, a levéltári szakemberképzésről és a történeti kutatással kapcsolatban is publikálta gondolatait. Ki tudja milyen sorsa lett volna, ha nem jön az 56-os forradalom? A forradalom idején előbb a városi tanács képviselője lett,

majd október 27-én megválasztották a Soproni Nemzeti Tanács elnökének. A forradalom alatt a kőhidai börtönlázadással, a pártbizottság leszerelésével kapcsolatban kellett legfőképp intézkednie. Takáts forradalmi időszakban játszott szerepét és az 1958. október 18-i letartóztatás, vizsgálati fogság és felmentés időszakát Bank Barbara írta meg az ÁBTL-ben megmaradt vizsgálati dosszié felhasználásával. Érdekes, hogy Takáts Endrét is be kívánta szervezi a kor titkosszolgálatára, de ez a beszerzett személye miatt meghiúsult. Bank Barbara szöveggözlésében olvashatjuk a beszerzéssel kapcsolatos dokumentumokat.

A kilenc hónapos vizsgálati fogság után Takáts másodfokon kihirdetett felmentése után hányattatott sorsot élt meg. Előbb a szegedi, majd a szombathelyi levéltárban dolgozott beosztott levéltárosként, 1960-ban újra visszakerült Sopronba. Igazgatói állást csak Veszprémben kapott, ahol az első években családját nélkülözve kezdte meg a munkát. 1961 és 1973 között Takáts Endre irányította a Veszprémi Állami Levéltárat, ahol ismét szinte nulláról épített fel egy új modern intézményt. A Takátsot személyesen is ismerő Somfai Balázs személyes hangú írásában részletezi azt az utat, amelyet a veszprémi levéltár járt be Takáts Endre vezetésével. A tervszerű iratbegyűjtésnek köszönhetően a levéltári iratanyag több mint 1000 iratfolyóméterrel nőtt. A vezető agilis természetének is köszönhetően a levéltár személyi állománya három főről nyolc főre emelkedett. Somfai Balázs írásában szeretettel emlékezik vissza Takáts Endre alakjára, aki láthatóan meghatározta az ő pályájának indulását is. Az általa közölt 13 szövegből nemcsak a levéltár életéről, hanem Takáts kapcsolati hálójáról és kollégáihoz való viszonyáról is érdekes adalékokat kapunk.

A kötetet személynév és helynévmutató zárja, amely mostanság hiányossága a kiadott műveknek, szerencsére itt gondoltak rá a szerkesztők.

Takáts Endre hányattott életútja után Veszprémben megnyugvásra talált. 1984-ben bekövetkezett halálával a levéltáros szakma egy legendás alakja költözött el, szellemiségét azonban mindenhol tisztelet övezi. Példa rá ez a kötet is! Köszönet érte a kötet szerzőinek, a szerkesztőnek és a kiadó Soproni Levéltárnak! Úgy gondolom, hogy a levéltár-történeti múlt ápolása is szakmánk feladata lenne. Itt most egy örömteli dologról tudósíthatunk.

Polgár Tamás